

Texten ingår i:

Håkan Jönson (red.)

Perspektiv på ålderism

Sid. 59-79

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.117.142>

Denna text är licensierad under CC-BY, Erkännande. (Se fullständiga villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>) Enligt licensen får verket spridas och bearbetas utan att tillstånd behövs, men verkets upphovsperson måste anges.

ISBN (elektroniskt): 978-91-7895-541-1

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.117>

© Författarna & Social Work Press 2021

Redaktör: Håkan Jönson

Layout: Patrik Hekkala

Adress: Social Work Press, Box 23, 221 00 Lund

4. Ålder och ålderism

Om görandet av privilegierelationer baserade på ålder

CLARY KREKULA

Inledning

När Butler år 1969 introducerade begreppet ålderism (*ageism*) syftade han till att synliggöra den marginalisering och diskriminering han såg äldre utsättas för. Detta var i linje med den dåtida vetenskapliga diskussionen som med förankring i social rörelse och identitetspolitik strävade efter att synliggöra den ojämlikhet och marginalisering som drabbade olika grupper baserade på till exempel genus och ras/etnicitet. Denna, många gånger politiska, ambition bidrog till att ålder, liksom övriga sociala positioneringar, främst problematiserades som homogena kategorier. Detta syftade till att synliggöra utsatthet bland grupper för att därmed kunna bidra till debatt och förändring. Detta fokus på homogena kategorier var alltså inte unikt för ålderism-begreppet. Det var ett vedertaget perspektiv på den tiden och återfanns till exempel i synen på genus, som då diskuterades i termer av kvinnokultur och kvinnostudier (för en diskussion, se Åsberg 1998).

Sedan 1960-talet har det dock skett stora förändringar i hur sociala kategoriseringar och privilegierelationer förstås. En första förändring är att sociala positioner (som ålder och genus) inom flera samhällsvetenskapliga fält numera inte förstås som personliga karakteristika eller egenskaper utan som något som görs, de betraktas alltså som sociala praktiker. I samma linje går nutida forskning som betonar att ojämlikhet inte är en egenskap hos somliga grupper utan snarare något som skapas i processer och social interaktion (Schwalbe 2008; Tilly 1998; 2003). En andra central förändring rör den förflyttning från tidigare förståelser av kategoriseringar som homogena, till att nu

betona dem som konstruerade i tät sammanflätning med andra positioner, vilket har diskuterats med perspektivet intersektionalitet (Crenshaw 1989; Yuval-Davis 2006).

Som åldersforskare upplever jag ofta i samtal med till exempel studenter, media och omgivande samhälle att termer som ålder och ålderism lätt flyter samman och blir diffust relaterade till varandra; man vet att de inte betyder riktigt samma sak och att de är relaterade till varandra men många skulle kanske tveka om de ombads att reda ut hur dessa begrepp förhåller sig till varandra. En vag förståelse av dessa begrepp gör det inte bara svårt att kommunicera dessa fenomen, utan begränsar också möjligheten att urskilja både hur relaterade privilegierelationer närvarar i individers vardag och vägar till förändring.

Mot denna bakgrund diskuterar jag i detta kapitel hur ålderism kan förstås ur perspektivet att ålder är något som görs relationellt i processer där flera andra maktstrukturer (t.ex. genus) är parallellt verksamma. Mer specifikt syftar jag till att dels diskutera relationen mellan begreppen ålder och ålderism, dels diskutera vad det intersektionella perspektivet med dess betoning på att maktrelationer är sammanflätade betytt för förståelsen av ålderism. Jag fokuserar här de processer som simultant skapar ålderism och genusrelationer, vad som i forskning har diskuterats med begreppet könad ålderism (*gendered ageism*) (t.ex. Itzin & Phillipson 1993; 1995; Granleese & Sayer 2006); genus- och åldersbaserad diskriminering (Duncan & Loretto 2004) och multipla marginaliseringar baserade på ålder (Krekula, Nikander & Wilinska 2018). Mitt val baseras på att det främst är inom detta fält som ålderism belysts i samspel med andra sociala positioner.

Ålder som social praktik

Ålder studeras inom flera olika forskningsfält, till exempel inom barndomsforskning, ungdomsforskning, kritiska åldersstudier, kritiska vuxenstudier, socialgerontologisk forskning och kritisk och kulturell gerontologi. Inom dessa finns en etablerad förståelse av att ålder

är en social konstruktion, det vill säga att det inte är något naturgivet utan ett resultat av handling. Detta ansluter till en omfattande samhällsvetenskaplig forskning som argumenterat för att sociala positioner skapas och upprätthålls i interaktion (t.ex. Berger & Luckman 1979). West och Zimmerman introducerade år 1987 begreppet "att göra genus" (*doing gender*) för att lyfta fram genus som en social konstruktion och som en rutinmässig handling. Detta konstruktivistiska perspektiv har under de senaste decennierna kommit att dominera inom samhälls- och kulturvetenskaper och har också varit utgångspunkt för mycket forskning om ålderskategoriseringar (Krekula & Johansson 2017).

Görandet av ålder har diskuterats med olika begrepp: *age-as-accomplishment* (Laz 1998), generationssystem (Alanen 1992), göra ålder (Ultrata 2011; Krekula & Johansson 2017), åldersrelationer (Calasanti 2003) och ålderskodning (Krekula 2009). Oavsett vilket begrepp som används lyfter de fram att ålder inte utgör en roll, en identitet eller ett attribut hos individen, utan snarare förstås som ett resultat av det sociala sammanhanget.

För att konstruera något behövs såväl material som verktyg. Laz (1998) menar att kroppar, interpersonella relationer och kulturella, institutionella och strukturella faktorer är exempel på material som används för att göra ålder. Verktygen som används vid görandet utgörs av normer och roller genom vilka individer positionerar sig i förhållande till de nämnda faktorerna.

Att hävda att ålder är en social konstruktion och därmed resultat av en handling innebär att ålder inte enbart förstås som något som ses i den kronologiska ålderssiffran utan något som framför allt framträder i vardagliga praktiker, det skapas i och genom interaktion, förhandling och i diskursiva processer. Det innebär också att vi alla på olika nivåer är involverade i detta görande, oftast medan vi uppfattar oss vara upptagna med att göra något annat. Vi gör ålder bland annat genom att försöka anpassa oss till åldersnormer och åldersförväntningar, genom att bedöma både våra egna och andras ageranden med utgångspunkt i ålder eller genom att försöka dra fördelar eller begränsa oss själva och andra utifrån föreställningar om vad som antas vara passande för olika åldersgrupper. Genom att rikta uppmärksamhet till vår egen eller andras kronologiska ålder kan ambitionen vara att

försöka få fördelar av något slag, bortförklara tillkortakommanden eller ge en lättillgänglig förklaring av förändringar över tid.

Ett exempel på hur vi gör ålder i vardagliga möten är när beteenden, som att gå före i kön, motiveras med att de görs "med ålderns rätt" (Krekula 2009). Ålder görs också i påståenden som att man inte längre kan åta sig nya saker eftersom man blivit äldre eller att "hade jag varit yngre hade jag nog varit nyfiken" (Krekula 2006 s. 241). Ett ytterligare exempel kan ses i lobbyorganisationers uppmaning till sina äldre medlemmar att ta med sig rollatorer och käppar till offentliga möten för att anspela på föreställningar om äldre människor som svaga för att därigenom erhålla offentliga sympatier (Grenier & Hanley 2007). Dessa exempel pekar på den centrala roll som språket har vid görandet av ålder. I denna tappning kan vi säga att vi *ser ålder* i verbala framställningar, såväl i tal som i text. Sundhall (2017) ger ett ytterligare exempel på detta när hon påpekar att ord som sandlåda, dagis och lekstuga används i politiska debatter för att förringa motståndaren. Även om detta kan gå obemärkt förbi i den aktuella situationen upprätthåller sådana språkhandlingar normaliteten i vuxenheten.

Ålder görs också genom åldersgränser av olika slag, till exempel genom åldersgränser som reglerar tillgången till arbetsmarknad, reklam och biobesök och genom att verksamheter, till exempel boende och kultur- och fritidsverksamhet, ramas in med epitet som barn-, ungdoms-, vuxna-, mogen-, 55+-, senior- et cetera (Krekula & Johansson 2017). I dessa fall *ser vi ålder* i de angivna åldersgränserna, dvs. vi ser hur de har konstruerats och kan analytiskt urskilja konsekvenserna av dem.

Åldersgöranden får också olika utfall. Krekula (2009) illustrerar göranden som norm och avvikelser, som legitimering och förhandling av resurser samt som interaktionsresurs. Krekula och Johansson (2017) utvecklar detta vidare genom att argumentera för att ålder därtill kan göras som inkludering och exkludering, som uttryck för temporalitet och som problematisk identitet. Detta urskiljande ger ett bidrag till detta kapitelns diskussion om relationen mellan begreppen ålder och ålderism.

I flertalet av dessa olika former är utgångspunkten för görandet själva antagandet om att åldersgrupper är olika. Detta framträder till

exempel i individers upprätthållande av åldersnormer, som uttrycker förväntningar om hur olika åldersgrupper "bör" leva. Det kan handla om föreställningar om korrekt klädsel för olika åldersgrupper eller om i vilka åldrar det är passande att leka eller att ha intima relationer (Krekula & Johansson 2017). Genom att följa normerna kan individer undgå omgivningens sanktioner, till exempel i form av skam. När ålder görs i enlighet med normerna upprätthålls dock dessa. Utgångspunkten för åldersnormer är med andra ord att åldersgrupper både *är* och *bör vara* olika. På samma sätt tar görandet av ålder som inkludering och exkludering avstamp i att olika åldersgrupper är så olika varandra så att de inte bör ha tillgång till samma arenor (t.ex. arbetsmarknaden). I dessa fall används den kronologiska åldern för att markera gränsen mellan dem som ges tillträde till en viss gemenskap och dem som ställs utanför.

Det relationella görandet av ålder genom ålderskodningar

Centralt i processerna där ålder görs är alltså föreställningar om att åldersgrupper är olika. Vi gör med andra ord ålder genom att på ett eller annat sätt rikta uppmärksamhet mot dessa antagna olikheter. I ett tidigare arbete har jag utvecklat begreppet ålderskodning för att betona denna grundläggande relationella aspekt av görandet av ålder. Ålderskodningar, har jag argumenterat, kan förstås som "särskiljande praktiker som baseras på och som upprätthåller föreställningar om handlingar, fenomen och karakteristika som förenade med och lämpliga för avgränsade åldrar" (Krekula 2009 s. 8, min översättning).

Begreppet ålderskodning lyfter fram den centrala roll som särskiljandet av åldersgrupper från varandra har vid görandet av ålder, med andra ord att föreställningar om ålder och om vad som karaktäriserar olika åldrar utmejslas relationellt. Vad som antas passande för en ålder kan med andra ord ses som direkt olämpligt för en annan. Några illustreringar av detta kan ses i exemplen ovan på hur ålder görs. Det betyder att när vi ålderskodar något, det vill säga hävdar att

den aktuella aktiviteten eller sammanhanget endast passar för avgränsade åldersgrupper, så gör vi ålder genom att, både språkligt och rumsligt, skilja åldersgrupper från varandra.

Görandet av ålder upprätthåller inte bara antaganden om olikhet *mellan* åldersgrupper, i samma processer skapas också förställningar om en omfattande likhet *inom* de avgränsade framskissade ålderskategoriseringarna. Genom att hävda att 70-åringar karakteriseras på ett visst sätt och 30-åringar på ett annat skapas bilden av inbördes homogena ålderskategoriseringar som på avgörande sätt skiljer sig från varandra. Det är just i dessa processer där ålderskategoriseringar framställs som varandras motsatser och utslutningar som ålder görs; hade det inte varit för dem hade vi över huvud taget inte kunnat tala om olika ålderskategorier. Ålder som ett görande av inkludering och exkludering, som diskuterades ovan, ger ett exempel på denna relationella aspekt genom att de två polerna förutsätter varandra. Positionerandet av vissa åldersgrupper som tillhöriga ett sammanhang innebär en samtidig positionering av andra som icke tillhöriga (Krekula & Johansson 2017).

Även om denna relationella aspekt av ålder, som jag diskuterat ovan, inte problematiserats explicit i nämnvärd utsträckning i tidigare definitioner av ålderism så utgör den en central utgångspunkt i bland annat de definitioner som beskriver ålderism som stereotyper och fördomar (se tex. Palmore 1999; Wilkinson & Ferraro 2002). De nämnda begreppen baseras på antaganden om grupperns olikhet. Detta kan bland annat ses i att stereotyper definieras som åsikter om beteenden, egenskaper och attribut hos medlemmar i olika grupper (Feldman 2001; Whitley & Kite 2006). När ålderism förstås som stereotyper är därför utgångspunkten att den utsatta åldersgruppen i något avseende pekas ut som avvikande gentemot andra åldersgrupper, med andra ord att utövningen av ålderism baseras på antaganden om åldersgrupperns olikhet.

Kategoriseringen, som jag ovan beskrivit som relationell, lyfts fram som en grundbult i konstruktioner av ojämlikheter. Bodily (1994) ger exempel på detta genom att framhålla ålderskategoriseringen som den grundläggande orsaken bakom åldersbaserad ojämlikhet och marginalisering. I arbeten om beständig ojämlikhet argumenterar Tilly (1998; 2003) i samma linje för att ojämlikhet upprätthålls genom

användning av kategoriella begreppspar som får stort genomslag genom att de lätt kan förflyttas mellan olika sammanhang och institutionella kontexter. Några återkommande exempel på sådana begreppspar vid görandet av ålder kan vara virila unga, svaga och beroende äldre samt, i den mån det uppmärksammas, oproblematiska åldrar däremellan (för en diskussion, se Krekula & Johansson 2017; Krekula et al. 2018).

I en diskussion om ålderskategoriseringar och ålderism är Bytheway (2005) inne på samma linje när han framför att individer på ett övergripande plan upplever ålderism genom att bli uppmärksammade på sin ålder eller genom att de bedöms i relation till hur de åldras. Det centrala vid upplevelser av ålderism, fortsätter han, är att ålder mäts på ett eller annat sätt, till exempel genom vaga bedömningar av utseendet eller genom ett mer specifikt fastställande av födelseår. Det han lyfter fram som kärnan i upplevelser av ålderism, är med andra ord de processer jag ovan har beskrivit som exempel på hur ålder görs.

Utifrån resonemangen ovan kan ålderism förstås som ett utfall i de processer där ålder görs som hierarkiskt ordnade relationer, där en ålderskategori framställs som norm medan en annan negligeras, underordnas eller framställs som avvikande i situationen. Ålderism framträder ur detta perspektiv som ett resultat av att ålder görs genom ålderskodningar av aktiviteter och sammanhang, vilket resulterar i att somliga åldersgrupper inkluderas medan andra exkluderas. Detta kan övergripande formuleras som att *ålderism kan ses i de praktiker där ålder görs som en privilegierelation*, där somliga åldersgrupper privilegieras samtidigt som andra underordnas.

Eftersom ålder också görs genom att ålderskodningar skrivs in i styrdokument och tas som utgångspunkt för organisatoriska rutiner (Krekula 2009) utvecklar jag diskussionen genom att nedan belysa konstruktioner av åldersnormaliteter och hur de kan förstås i relation till begreppet ålderism.

Det institutionaliserade görandet av åldersnormaliteter

När ålder görs innebär det inte bara att olika ålderskategorier karvas fram som varandras olikheter och motsatser. Det innebär också att kategoriseringarna, så som också nämnts ovan, i nästa steg relateras till varandra och att en ålderskategorisering ställs som högre rankad – som norm – i relation till andra underordnade sådana. Detta kan uttryckas som att görandet av ålder skapar åldershierarkier och därmed varierande förutsättningar för olika åldersgrupper att utöva påtryckningar och att övertyga andra. Detta betyder att görandet av ålder alltid innehåller en maktdimension (Krekula & Johansson 2017).

I en diskussion om kvantitativa forskningsmetoder illustrerar Hughes (1995) relationen mellan konstruktioner av kategorier och normaliteter. Hon gör detta genom att argumentera för att kategoriseringen, med särskiljning och namngivning, är det första steget i riktning mot att skapa föreställningar om distinkta välvgränsade kategorier och i sin förlängning till att konstruera somliga grupper som norm och andra som underordnade. När kategorier namnges, menar hon, blir de synliga och kan därefter mätas kvantitativt och tillskrivas innebörder vilka i sin tur kan användas för att förklara erfarenheter och observationer. Detta är i linje med resonemanget ovan om att kategoriseringen, med dess utgångspunkt i åldersgruppers olikhet, utgör ålderismens kärna. Det är också i linje med påpekanden om att makt inte är något som somliga *har* utan i stället något som *görs*, det vill säga att makt förstås som något som sker mellan människor, grupper och nätverk, där alla aktörer ingår i komplexa maktrelationer där de både utövar och underordnas makt (Foucault 1987). När vi gör ålder återskapar vi simultant maktrelationer av något slag. *Ålder kan därför urskiljas i olika former av åldersmakt* och som en dimension i olika maktnätverk.

Makt generellt har många olika former. Detsamma gäller för åldersbaserad makt. Krekula och Johansson (2017) ger exempel på detta genom att belysa "åldersmakt", "markerad – omarkerad ålder" samt "norma-/temporalitet" (se också Krekula 2019; Krekula et al. 2017). I detta sammanhang nöjer jag mig med att kort titta närmare

på konstruktioner av åldersnormaliteter och hur de relaterar till ålderism.

En rik forskning har visat att avgränsade åldersgrupper systematiskt privilegieras på bekostnad av andra i olika sammanhang genom att de ges position som åldersnormalitet. Ett exempel på åldersnormaliteter kan ses i den svenska jämställdhetspolitiken som konstrueras kring yrkesverksamma åldersgrupper med små barn (Krekula 2003; 2012), ett annat i tillgång till arbetsmarknaden, där det, oavsett hur polerna definieras, är grupperna "äldre" och "yngre" som exkluderas (Gee et al. 2007; Krekula 2011).

Konstruktioner av åldersnormaliteter har diskuterats med begreppsparet *markerad – omarkerad ålder* och det har framförts att det kan bidra till att synliggöra åldersnormaliteter inom olika organisatoriska kontexter (Krekula & Johansson 2017; Krekula et al. 2017; Krekula et al. 2018; Krekula 2019). Enligt Brekhus (1996; 1998) sker social markering genom att människor uppfattar den ena sidan av en dikotomi som epistemologiskt oproblematiserbar. Det omarkerade står därför för sådant som uppfattas som allmänt och som en oproblematiserbar normalitet. Sådana normaliteter upprätthålls genom bland annat språket. Till exempel bidrar prefixet "äldre" till att markera äldre arbetare och skilja dem från den generiska formen "arbetare". Hur åldersnormaliteten – den omarkerade åldern – utformas och vilka åldersgrupper som framträder som norm och vilka som ses som avvikande varierar mellan olika kontexter och situationer (Krekula & Johansson 2017). Ett exempel kan ses i att den som är i 40-årsåldern kan betraktas som för gammal för att erhålla status inom telemarketing, samtidigt som någon i samma ålder kan vara för ung för att få prestigefyllda uppdrag inom akademien samt utgöra åldersnormalitet bland brandmän (för en diskussion, se Krekula et al. 2018).

Åldersnormaliteter baseras alltså på att åldersgrupper inte bara ses som olika utan därtill rankas hierarkiskt. I detta följer konstruktioner av åldersnormaliteter samma processer som diskuterats ovan med fokus på görandet av ålder i interaktioner. Skillnaden är att begreppet åldersnormaliteter uppmärksammar hur ålder görs i avgränsade sammanhang i stället för i möten mellan personer. När ålder görs i interaktionen är utfallet inte nödvändigtvis på förhand givet utan det kan finnas utrymme för förhandling i mötet. När ålder däremot görs

genom att till exempel åldersgränser tas som utgångspunkt för regler och organisatoriska praktiker begränsas möjligheten till förhandling genom att de aktuella gränserna befäster aktuella ålderskonstruktioner (för en diskussion, se Krekula 2009).

Att befinna sig på en plats där man tycker sig avvika från det förväntade, från normaliteten, kan medföra att man, beroende på var på åldersskalan man befinner sig i relation till den aktuella åldersnormen, upplever sig vara "för gammal" eller "för ung" för det aktuella sammanhanget (Krekula 2009). Ett exempel på detta kan ses i en studie av åldersdiskriminering i arbetslivet där informanternas subjektiva upplevelser av ålder, det vill säga av att känna sig gammal respektive ung, framträder som beskrivningar av att vara "för gammal" respektive "för ung" för att kunna erhålla status på den aktuella arbetsplatsen (Krekula 2011). Detta uppmärksammar, i likhet med Bytheways (2005) påpekande om att ålderism kan upplevas som en påminnelse om sin kronologiska ålder, på att dessa så kallade subjektiva åldersidentiteter kan synliggöra hur sammanhang har organiserats på ålderistisk grund (för en diskussion, se Krekula 2006; 2009).

Ålder i sammanflätade maktrelationer

När ålder görs sker det i processer där andra maktrelationer iscensätts simultant. Detta har återkommande belysts med termen intersektionalitet som ofta står för en övergripande beskrivning av att maktförhållanden som ålder, genus och ras/etnicitet inte kan förstås separat utan utgör dynamiska samspel mellan sammanflätade maktaxlar (t.ex. Crenshaw 1989; May 2014; Yuval-Davis 2006). Ett antal arbeten har diskuterat det teoretiska samspelet mellan ålder och kön (se t.ex. Arber et al. 2003; Calasanti 2004; Krekula 2007; Krekula et al. 2018; McMullin 2000).

Ett växande antal studier belyser också olika empiriska samspel med ålder, till exempel samspelet mellan ålder, genus och klass (McMullin & Cairney 2004; Zajicek et al. 2007), ålder, genus och ras/etnicitet (Mair 2010), ålder, genus och sexualitet (Ambjörnsson &

Jönsson 2010; Simpson 2013) och ålder och maskulinitet (Bartholomaeus & Tarrant 2016). I dessa studier kan vi, för att uttrycka det annorlunda, *se ålder i samspel med andra sociala positioner*.

Det intersektionella perspektivet har också fått en plats inom studier av ålderism där det främst diskuterats med begreppet könad ålderism (*gendered ageism*). Begreppet introducerades av Itzin och Phillipson (1993; 1995) i en studie om åldersbarriärer i arbetsorganisationer, där de illustrerade diskriminering i relation till rekrytering, karriär och pension. Forskarna noterade att kvinnor nådde sin topp redan vid 35 års ålder och betraktades som gamla vid lägre kronologisk ålder än män. Utifrån dessa resultat argumenterade de för att ålderism inte verkar fritt från andra kategoriseringar, att genus ensamt inte är en tillräcklig förklaring av den diskriminering som kvinnor utsätts för i arbetslivet samt att könad ålderism är en central aspekt av organisatoriska kulturer (ibid. 1995).

Begreppet har därefter använts för att till exempel illustrera att kvinnor av alla åldrar i högre utsträckning än män upplever ålderism baserad på utseende och sexualitet, detta inte minst i arbetslivet (Hurd Clarke & Griffin 2008; Duncan & Loretto 2004; Granleese & Sayer 2006); att läkare ställer färre frågor och skriver ut mindre medicin till medelålders kvinnor med hjärtsjukdomar, vilket bidrar till ojämlig hälsa (Arber et al. 2006); att diskurser i policyer missgynnar äldre yrkesverksamma kvinnor (Ainsworth 2002); att äldre kvinnliga skådespelerskor erbjuds färre huvudroller än äldre manliga skådespelare (Fleck & Hanssen 2016) och att yngre kvinnor utsätts för infantilisering på jobbet och förväntas vara tillgängliga utöver arbetstid (Kainer 2016). Mot bakgrund av mitt konstaterande ovan att ålderism framträder i praktiker där ålder görs som privilegierelationer, kan de nämnda studierna ses som illustreringar av *hur ålder görs som könade privilegierelationer*. Övergripande visar den nämnda forskningen att könad ålderism förekommer i olika sammanhang och kan ta sig många olika uttryck. Detta understryker att göranden av könad ålder inte kan antas ha ett enda givet utfall. Konsekvenserna för olika könade åldersgrupper av de processer där ålder i samspel med andra sociala positioner görs som privilegierelationer behöver därför studeras empiriskt inom olika kontexter.

I tidigare studier kan olika definitioner av könad ålderism urskiljas. En återkommande definition beskriver samspelet mellan ålder och genus som en dubbel utsatthet, där patriarkala normer i samspel med ideal om ungdomlighet skapar en ökad utsatthet för äldre kvinnor (t.ex. Barrett & Naiman-Sessions 2016; Handy & Davy 2007). Denna additiva förståelse av könad ålderism ses också i resonemang om så kallad *triple jeopardy*, som betonar att könad ålderism också samspelar med ytterligare dimensioner, som utseende och skönhet (t.ex. Handy & Davy 2007; Granleese & Sayer 2006; Jyrkinen & McKie 2012). Termer som framställer samspelet mellan sociala positioner som en enkel addition av flera maktstrukturer har kritiserats för att bortse från de variationer som kan finnas i samspelet (se t.ex. Krekula 2007). De framstår också som begränsade sett mot resonemangen ovan om kontextens betydelse för hur ålder görs och också i relation till det intersektionella perspektivets framhållande av komplexiteten i sammanflätningar mellan sociala positioner (Crenshaw 1998). Det bör också noteras att denna förståelse av samspelet mellan kön och ålder har en annan teoretisk utgångspunkt än den dominerande forskningen om ålderism. Medan det sistnämnda återkommande utgått från definitioner baserade på stereotyper, fördomar och diskriminering (Wilkinson & Ferraro 2002) så hämtar denna definition näring från teoretisering inom genusforskning. Den språkliga likheten mellan begreppen ålderism och könad ålderism saknar alltså en motsvarande teoretisk närhet i dessa definitioner.

Andra definitioner av könad ålderism ansluter i högre grad till de begrepp som också återfinns i forskning om ålderism. Ett exempel ges av Jyrkinen (2013) som framhåller könad ålderism som en diskriminering baserad på intersektionen mellan ålder och genus. Med denna definition ansluter hon till definitioner av ålderism som diskriminering (t.ex. Palmore 1999). En ytterligare definition poängterar att könad ålderism baseras på ungdomlighet som ideologi (Spedale & Coupland 2014) och tangerar i detta Bytheways (1995) förståelse av ålderism som ideologi.

I de tidigare avsnitten har jag betonat att görandet av kategoriseringar som ålder och genus är relationella processer som alla både deltar i och bedöms utifrån. Följaktligen kan benämningen könad ålderism per se inkludera flera olika former av privilegierelationer.

Trots detta har begreppet i hög grad använts för att illustrera ålderism mot kvinnor, inte minst äldre kvinnor. I arbeten om ålderism som riktas mot barn och ungdomar har processerna främst belysts med begreppen *adultism* (Bell 2000; Ceaser 2014; Kennedy 2006) och *childism* (Pierce & Allen 1975) och inom dessa fält är samspelet med andra sociala positioner sparsamt belyst. I den framväxande forskning som illustrerar att ålderism också riktas mot (äldre) män och samspelar med konstruktioner av maskulinitet (se t.ex. Hurd Clarke & Korotchenko 2015; Ojala et al. 2016) har begrepp som framhåller processerna varit begränsat förekommande. Detta kan ses som ett uttryck för att forskningen i första hand syftat till att illustrera upplevelser av ålderism bland äldre män och i mindre utsträckning haft fokus på att problematisera dessa processer teoretiskt.

Sammantaget kan det alltså konstateras att återkommande forskning illustrerat *att* privilegierelationer baserade på ålder görs i samspel med genus samt att könad ålderism, trots att det är det mest använda begreppet, använts endast för att belysa begränsade uttryck av hur ålder görs i dessa samspel. Frånvaron av gemensamma begrepp för att problematisera *hur* ålderism görs i samspel med upprättandet av andra sociala positioner och de knappa samspel som hittills belysts visar att denna forskning befinner sig i sin linda och att processerna endast i ringa omfattning är teoretiskt problematiserade (för en diskussion, se Krekula et al. 2018). Introduceringen av nya begrepp som berör dessa processer, till exempel användningen av *gay ageism* för att belysa ålderism bland medelålders homosexuella män (Simpson 2013) kan ses som en ytterligare antydning om att denna forskning kan vara på framväxt.

Avslutande diskussion

I detta kapitel har jag diskuterat ålderism ur perspektivet att ålder görs relationellt och i tät sammanflätning med andra sociala positioner, som till exempel genus. Denna förståelse betonar att ålder är något som görs i interaktion och genom att grundantaganden skrivs in

i regler och styrdokument och också tas som utgångspunkt för organisatoriska praktiker. Centralt är att ålder görs relationellt, där åldersgrupper mejslas fram som varandras uteslutningar och motsatser och också rankas hierarkiskt.

Utgångspunkten i att ålder är ett resultat av handling skiljer sig från det fokus på avgränsade ålderskategorier som var centralt när begreppet ålderism introducerades i slutet av 1960-talet. Den teoretiska förskjutningen från avgränsade ålderskategoriseringar till en förståelse av dem som konstruerade i relation till varandra i vardagliga diskurser och praktiker kan jämföras med när kvinnokultur och kvinnostudier på 1980-talet utvecklades till genusstudier (Krekula & Johansson 2017, för en diskussion om denna förändring, se t.ex. Åsberg 1998).

Att den teoretiska förståelsen av ålder gått i denna riktning betyder dock inte att vi kan förpassa forskning om ålderskategoriseringar till de historiska arkiven och fokusera enbart på att belysa processer där ålder görs. Kunskap om avgränsade kategoriseringar behövs fortsatt eftersom det visar de villkor som olika åldersgrupper lever under och bidrar till att synliggöra ojämlik tillgång till resurser samt olika åldersgruppers utsatthet respektive privilegier. Medan kunskap om kategorier med andra ord kan synliggöra *att* ojämlikhet i olika avseenden råder mellan olika åldersgrupper så bidrar kunskap om processerna där ålder görs relationellt till att synliggöra *hur* de ojämlika villkoren skapas och upprätthålls – och därmed också hur de kan utmanas. Bägge dessa perspektiv behövs därför för att förstå innebörder av ålder och ålderism samt för att skapa strategier som syftar till att skapa jämlika villkor.

Ovan har jag också framfört att ålder bland annat kan göras som legitimering och förhandling av resurser, som konstruktioner av norm och avvikelser, som problematisk identitet, som uttryck för temporalitet och som inkludering och exkludering. Mot denna bakgrund har jag föreslagit att ålderism kan förstås som ett utfall av de processer där ålder görs som hierarkiskt ordnade relationer, där somliga ålderskategorier ges position som omarkerad norm medan andra markeras som underordnade och avvikande, det vill säga där ålder görs som privilegierelationer.

En utgångspunkt i att ålderism utgör ett utfall av somliga former av göranden av ålder pekar på att det, på motsvarande sätt som jag ovan angav om ålder, behövs kunskap såväl om hur olika (könade) åldersgrupper drabbas av ålderism som om de processer, diskurser och praktiker som upprätthåller denna ålderism. Som framgår av min diskussion ovan, är kunskapsbehovet stort inte minst vad gäller innebörder av hur ålder görs som könade (och andra sammanflätade) privilegierelationer.

Ovan har jag återkommande påpekat att ålder *kan ses* i verbala framställningar, i åldersgränser och i utövning av åldersmakt samt att ålderism på motsvarande sätt *kan ses* i görandet av åldersbaserade privilegierelationer. Jag har gjort dessa fortlöpande påpekanden eftersom jag ser sådana identifieringar av var och hur maktrelationer i form av ålder och ålderism framträder som viktiga analytiska och strategiska vardagspraktiker som kan öppna för kunskap och förändring.

Min diskussion ovan har också berört individers subjektiva upplevelser av ålder och ålderism och jag har framfört att beskrivningar av åldersidentiteter som ung eller gammal kan förstås som beskrivningar av hur man varseblir sig i relation till de åldersgrupper som erhåller status i det aktuella sammanhanget. Resonemangen relaterar till forskning om subjektiv ålder, ett begrepp som använts för att belysa att äldre i allmänhet värjer sig emot att beskriva sig själva som gamla (se t.ex. Barak 1987; Westerhof et al. 2003). Medan sådana subjektiva åldersidentiteter återkommande beskrivits som en strategi bland äldre för att identifiera sig med mer positivt värderade grupper, visar mina resonemang ovan att talet om att känna sig ung respektive gammal i stället kan ses som beskrivningar av de åldersnormaliteter som tagits som utgångspunkt för organisering av de aktuella sammanhangen. De flerfaldiga exempel jag lyft fram ovan på hur ålder och ålderism kan ses ansluter till kapitlets teoretiska utgångspunkt. Om ålder och ålderism görs i vardagliga praktiker är det också där vi kan urskilja detta görande. Det är där vi kan ta de identifierade uttrycken som utgångspunkt för fördjupande frågor om konsekvenser av görandet, hur det upprätthålls och också, hur det kan utmanas.

Referenser

- Ainsworth, S. (2002). The "feminine advantage": A discursive analysis of the invisibility of older women workers. *Gender, Work & Organization*, 9(5), 579–601.
- Alanen, L. (1992). *Modern childhood? Exploring the "child question" in sociology*. Jyväskylä: Publication series A. Research reports 50. University of Jyväskylä, Institute for educational research.
- Ambjörnsson, F. & Jönsson, M. (2010). Inledning. I F. Ambjörnsson & M. Jönsson (red.) *Livslinjer: Berättelser om ålder, genus och sexualitet*. Göteborg: Makadam, s. 7–21.
- Arber, S., Davidson, K. & Ginn, J. (2003). Changing approaches to gender in later life. I S. Arber, K. Davidson & J. Ginn (red.) *Gender and ageing: Changing roles and relationships*. Maidenhead: Open University Press, s. 1–14.
- Arber, S., McKinlay J., Adams A., Marceau L., Link C. & O'Donnell A. (2006). Patient characteristics and inequalities in doctors' diagnostic and management strategies relating to CHD: A video-simulation experiment. *Social Science & Medicine*, 62(1), 103–115.
- Barak, B. (1987). Cognitive age: A new multidimensional approach to measuring age identity. *International Journal of Aging and Human Development*, 25(2), 109–128.
- Barrett, A. E. & Naiman-Sessions, M. (2016). "It's our turn to play": Performance of girlhood as a collective response to gendered ageism. *Ageing and Society*, 36(4), 764–784.
- Bartholomaeus, C. & Tarrant, A. (2016). Masculinities at the margins of "middle adulthood": What a consideration of young age and old age offers masculinities theorizing. *Men and Masculinities*, 19(4), 351–369. <https://doi.org/10.1177/1097184X15588592>
- Bell, J. (2000). Adulthood. I D. Stoneman (red.) *Leadership development: A handbook from YouthBuild USA and Youth action program*. Somerville, MA: YouthBuild USA, s. 48–55.

- Berger, P. & Luckmann T. (1979). *Kunskapssociologi: Hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Bodily, C. L. (1994). Ageism and the deployments of "Age". I T. R. Sarbin & J. I. Kitsuse (red.) *Constructing the social*. London: Sage, s.174–194.
- Brekhus, W. (1996). Social marking and the mental coloring of identity: Sexual identity construction and maintenance in the United States. *Sociological Forum*, 11, 497–522.
- Brekhus, W. (1998). A sociology of the unmarked: Redirecting our focus. *Sociological Theory*, 16(1), 34–51.
- Butler, R. N. (1969). Age-ism: Another form of bigotry. *The Gerontologist*, 9, 243–246.
- Bytheway, B. (1995). *Ageism*. Buckingham: Open University Press.
- Bytheway, B. (2005). Ageism and age categorization. *Journal of Social Issues*, 61(2), 361–374.
- Calasanti, T. (2003). Theorizing age relations. I S. Biggs, A. Lowenstein & J. Hendricks (red.) *The need for theory: Critical approaches to social gerontology*. Amityville, NY: Baywood, s. 199–218.
- Calasanti, T. (2004). New directions in feminist gerontology: An introduction. *Journal of Aging Studies*, 18, 1–8.
- Ceaser, D. (2014). Unlearning adultism at Green Shoots: A reflexive ethnographic analysis of age inequality within an environmental education programme. *Ethnography and Education*, 9, 167–181.
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine. *University of Chicago Legal Forum*, s 139–168.
- Duncan C. & Loretto W. (2004). Never the right age? Gender and age-based discrimination in employment. *Gender, Work & Organization*, 11(1), 95–115.
- Feldman, R. S. (2001). *Social Psychology* (3 uppl.). New Jersey: Prentice Hall.
- Fleck, R. K. & Hanssen, F. A. (2016). Persistence and change in age-specific gender gaps: Hollywood actors from the silent era onward. *International Review of Law and Economics*, 48, 36–49.
- Foucault, M. (1987). *Övervakning och straff*. Lund: Arkiv.
- Gee, G., Pavalko, E. K. & Long, J. S. (2007). Age, cohort and perceived age discrimination: Using the life course to assess self-reported age discrimination. *Social Forces*, 86(1), 265–290.

- Granleese, J. & Sayer, G. (2006). Gendered ageism and "lookism": A triple jeopardy for female academics. *Women in Management Review*, 21(6), 500–517.
- Grenier, A. & Hanley, J. (2007). Older women and "frailty": Aged, gendered and embodied resistance. *Current Sociology*, 55(2), 211–228.
- Handy, J. & Davy, D. D. (2007). Gendered ageism: Older women's experiences of employment agency practices. *Asia Pacific Journal of Human Resources*, 1, 85–99.
- Hughes, D. (1995). Significant differences: The construction of knowledge, objectivity, and dominance. *Women's Studies International Forum*, 18(4), 395–406.
- Hurd Clarke, L. & Griffin, M. (2008). Visible and invisible ageing: Beauty work as a response to ageism. *Ageing and Society*, 28(05), 653–674.
- Hurd Clarke, L. & Korotchenko, A. (2015). "I know it exists ... but I haven't experienced it personally": Older Canadian men's perceptions of ageism as a distant social problem. *Ageing and Society*, 36(8), 1757–1773.
- Itzin, C. & Phillipson, C. (1993). *Age barriers at work*. London: METRA.
- Itzin, C. & Phillipson, C. (1995). Gendered ageism: A double jeopardy for women in organisations. I C. Itzin & C. Phillipson (red.) *Gender, culture and organisational change: Putting theory into practice*. London: Routledge, s. 84–94.
- Jyrkinen, M. (2013). Women managers, careers and gendered ageism. *Scandinavian Journal of Management*, 30(2), 175–185.
- Jyrkinen, M. & McKie, L. (2012). Gender, age and ageism: Experiences of women managers in Finland and Scotland. *Work, Employment and Society*, 26(1), 61–77.
- Kainer, J. (2016). Intersectionality at work: Young women organizers' participation in labour youth programs in Canada. *Resources for Feminist Research*, 34(3–4), 102–132.
- Kennedy, D. (2006). *The well of being: Childhood, subjectivity, and education*. New York: State University of New York.
- Krekula, C. (2003). En åldersblind feminism? Om osynliggörandet av äldre kvinnor i feministisk forskning. *Gerontologia*, 4, 184–190.
- Krekula, C. (2006). *Kvinna i ålderskodad värld: Om äldre kvinnors förkroppsligade identitetsförhandlingar*. Avhandling. Uppsala: Uppsala universitet, Sociologiska institutionen.

- Krekula, C. (2007). The intersection of age and gender: Reworking gender theory and social gerontology. *Current Sociology*, 55, 155–171.
- Krekula, C. (2009). Age coding: On age-based practices of distinction. *International Journal of Ageing and Later Life*, 4(2), 7–31. <https://doi.org/10.3384/ijal.1652-8670.09427>
- Krekula, C. (2011). *Åldersdiskriminering i svenskt arbetsliv: Om ålderskodningar och myter som skapar ojämlikhet*. Stockholm: Diskrimineringsombudsmannen
- Krekula, C. (2012). With equality on the agenda: An age perspective on Swedish gender mainstreaming. I M. Jansdotter Samuelsson, C. Krekula & M. Åberg (red.) *Gender & change: Power, politics and everyday practices*. Karlstad: Karlstad University Press, s. 165–177.
- Krekula, C. (2019). Time, precarisation and age normality: On job mobility among men in manual work. *Ageing & Society*, 39(10), 2290–2307. <https://doi.org/10.1017/S0144686X1800137X>
- Krekula, C., Arvidson M., Heikkinen, S., Henriksson, A. & Olsson, E. (2017). On grey dancing: Constructions of age-normality through choreography and temporal codes. *Journal of Aging Studies*, 42C, s. 38–45. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2017.07.001>
- Krekula, C. & Johansson, B. (2017). Inledning. I C. Krekula & B. Johansson (red.) *Introduktion till kritiska åldersstudier*. Lund: Studentlitteratur, s. 11–38.
- Krekula, C., Nikander, P. & Wilinska, M. (2018). Multiple marginalisations based on age: Gendered ageism and beyond. I L. Ayalon & C. Tesch-Roemer (red.) *Contemporary perspectives on ageism*. Springer Publisher Online, s. 33–50.
- Laz, C. (1998). Act your age. *Sociological Forum*, 13(1), 85–113.
- Mair, C. A. (2010). Social ties and depression: An intersectional examination of black and white community-dwelling older adults. *Journal of Applied Gerontology*, 29(6), 667–696.
- May, V. M. (2014). Speaking into the Void? Intersectionality critiques and epistemic backlash. *Hypatia*, 29(1), 94–112.
- McMullin, J. A. (2000). Diversity and the state of sociological aging theory. *The Gerontologist*, 40(5), 517–530.
- McMullin, J. A. & Cairney, J. (2004). Self-esteem and the intersection of age, class, and gender. *Journal of Aging Studies*, 18, 75–90.

- Ojala, H., Pietilä, I. & Nikander, P. (2016). Immune to ageism? Men's perceptions of age-based discrimination in everyday contexts. *Journal of Aging Studies*, 39, 44–53.
- Palmore, E. B. (1999). *Ageism: Negative and positive*. New York: Springer Publishing Company.
- Pierce, C. M. & Allen, G. B. (1975). Childism. *Psychiatric Annals*, 5(7), 15–24.
- Schwalbe, M. (2008). *Rigging the game: How inequality is reproduced in everyday life*. New York: Oxford University Press.
- Simpson, P. (2013). Alienation, ambivalence, agency: Middle-aged gay men and ageism in Manchester's gay village. *Sexualities*, 16(3/4), 283–299.
- Spedale, S. & Coupland, C. (2014). Gendered ageism and organizational routines at work: The case of day-parting in television broadcasting. *Organization Studies*, 35(1), 1585–1604.
- Sundhall, J. (2017). Att synliggöra vuxenhetsnormer: Barns möjligheter att inkluderas i demokratiska processer. I C. Krekula & B. Johansson (red.) *En introduktion till kritiska åldersstudier*. Lund: Studentlitteratur, s. 155–168.
- Tilly, C. (1998). *Durable inequality*. Los Angeles: University of California Press.
- Tilly, C. (2003). Changing forms of inequality. *Sociological Theory*, 21(1), 31–36.
- Ultrata, J. (2011). Youth privilege doing age and gender in Russia's single-mother families. *Gender & Society*, 25(5), 616–641.
- West, C. & Zimmerman, D. H. (1987). Doing gender. *Gender and Society*, 1(2), 125–151.
- Westerhof, G. J., Dittman-Kohli, F. & Bode, C. (2003). The aging paradox: Toward personal meaning in gerontological theory. I S. Biggs, A. Lowenstein & J. Hendricks (red.) *The need for theory: Critical approaches to social gerontology*. New York: Baywood Publishing Company, s. 127–144.
- Whitley, B. E. & Kite, M. E. (2006). *The psychology of prejudice and discrimination*. Belmont: Thomson Wadsworth.
- Wilkinson, J. A. & Ferraro, K. F. (2002). Thirty years of ageism research. I T. D. Nelson (red.) *Ageism: Stereotyping and prejudice against older persons*. Cambridge, MA: MIT Press, s. 339–358.
- Yuval-Davis, N. (2006). Intersectionality and feminist politics. *European Journal of Women's Studies* 13(3), 193–209.

Zajicek, A. M., Calasanti, T. M. & Zajicek, E. K. (2007). Pension reforms and old people in Poland: An age, class and gender lens. *Journal of Aging Studies*, 21(1), 55-68.

Åsberg, C. (1998). Debatten om begreppen - "genus" i Kvinnovetenskaplig tidskrift 1980-1998. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 2, 29-41.